

KOSMAČEVA DOMAČIJA

Slap ob Idrijci

Na Slapu ob Idrijci, v kraju, kjer se Idrijska dolina toliko razširi, da ostane ob reki in cesti vsaj malo prostora za ozke travnike in njive, tam, kjer se odpre pogled po dolini proti mogočnemu in slikovitemu pobočju Krna, se, odmaknjena od glavne poti, pod strmi breg Skopičnika stiska Kosmačeva domačija. Tu je od svojega drugega leta starosti odraščal eden najvidnejših slovenskih povojnih ustvarjalcev, pisatelj Ciril Kosmač. Čeprav se je rodil niže ob reki, v gostilni, ki sta jo imela tedaj v najemu njegova starša, je bila skromna, belo pobeljena in s slamo krita hiša na robu vasi Cirilov prvi pravi dom.

Ciril Kosmač je bil rojen 28. septembra 1910. Njegova mati je bila izučena šivilja. Oče je bil najprej gostilničar, kasneje je svojo številno družino preživel z delom na majhni kmetiji. Bil je moder in preudaren mož, z večjimi umetniškimi kot kmetovalnimi ambicijami. Pri Kosmačevih so vedno veliko brali in tudi prepevali, saj je bil Cirilov oče dolga leta organist in pevovodja pri vaškem zboru. Čeprav so živeli v skromnih razmerah, so bistrega in vedoželjnega Cirila po končani osnovni šoli poslali v trgovsko šolo v Gorico. Denarja je bilo premalo, da bi mogel zastavljeni študij tudi zaključiti. Po treh letih se je vrnil domov in poskusil dokončati klasično gimnazijo v Tolminu. Načrte mu je kmalu prekržal dogodek, ki ga je zaznamoval za vse nadaljnje življenje. Komaj devetnajstletnega so zaprli z obtožbo, da je sodeloval v tajni

tolminski muzej

protifašistični organizaciji TIGR. Zaradi mladostnosti je bil po 1. tržaškem procesu 1930. leta sicer izpuščen, vendar je bila vrnitev domov grenka. Naložen mu je bil strog policijski nadzor, bil je brez službe in brez možnosti za nadaljnje šolanje ter tako prisiljen ostati doma na očetovi kmetiji.

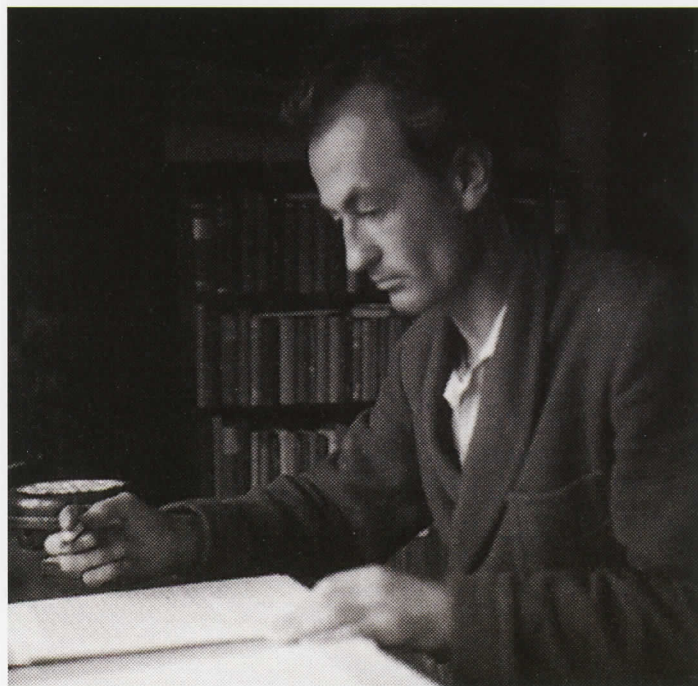
Zaradi nevzdržnih razmer, v katerih se je znašel, je januarja leta 1931 pobegnil čez mejo v Kraljevino Jugoslavijo. Tu se je srečal z že uveljavljenimi literati, se učil tujih jezikov in začel objavljati svoja prva literarna besedila. S pomočjo francoske štipendije je po osmih letih begunstva odšel v Pariz in od tam leta 1942 preko Španije in Portugalske v London. Proti koncu druge svetovne vojne se je vrnil v domovino, na osvobojeno ozemlje Bele Krajine. Po končani vojni je bil nekaj časa urednik časopisov Slovenski poročevalec in Tovariš, kasneje je sprejel službo dramaturga pri Triglav filmu. Leta 1956 se je preselil v Portorož, kjer je živel in delal kot svobodni književnik do smrti 28. januarja 1980. V zadnjih desetletjih življenja se je ukvarjal predvsem s prevajanjem tuje literature v slovenski jezik. Bil je dolgoletni predsednik Društva pisateljev Slovenije in Zveze književnikov Jugoslavije. Leta 1974 je prejel najvišjo državno nagrado AVNOJ-a, deset dni po smrti pa tudi Prešernovo nagrado za življenjsko delo.

Čeprav je odšel od doma že zelo mlad, so leta, ki jih je preživeljal med svojimi ljudmi ob reki Idrijci, zapustila v njem

Zmeraj pravim, da je poglavitno pisateljevo delo in ne njegovo življenje. Vendar moram odkritosrčno priznati, da tudi mene zanima življenje pisatelja, čigar knjigo berem.

Ciril Kosmač

globoko sled. Vez z družino in rojstnim krajem ga je zvesto spremljala povsod, kamor se je podal. Zaznamovala ga je bolj kot karkoli drugega in mu bila nepresahljiv vir literarnega navdiha. Njegova dela, v katerih opisuje preprostega kmečkega človeka Idrijske doline in njegov boj za srečo in svobodo, ga uvrščajo med najpomembnejše slovenske noveliste 20. stoletja. Usode ljudi v večinoma kratkih novelah se prepletajo z njegovo lastno usodo in čustvovanjem. Opisuje jih z izredno jezikovno skrbnostjo, natančnostjo in stilno izbrušenostjo, vendar brez visoko donečih besed in zapletenih misli. Njegova dela sodijo v sam vrh sodobne slovenske proze in so prevedena v več kot 26 tujih jezikov. Nekatera od njih so prenesena na filmski trak, druga uprizorjena na gledaliških odrih.

Kosmačeva domačija je od leta 2003 preurejena v spominski muzej, mimo vodi lepo urejena Kosmačeva učna pot, za katero skrbi osnovna šola na Mostu na Soči. Ob poti stojita drug ob drugem hlev in skromna kmečka hiša, veren prikaz preprostega kmečkega stavbarstva in bivalne kulture tega dela Primorske iz konca 19. in začetka 20. stoletja. Skozi nizka, do strehe segajoča vrata najprej vstopimo v prostorno vežo, od koder vodi dvoje vrat: ena v temno in zakajeno kuhinjo z ognjiščem, druga v svetlejšo in prostornejšo izbo. Poleg izbe se nahaja majhna svetla kamra, v kateri so, zaradi najlažje dostopnosti, običajno spali najstarejši ali bolni člani družine.

V kotu temne sale, kot na Slapu imenujejo vežo, se v nadstropje strmo vzpenjajo preproste lesene stopnice. Tudi največji prostor nad vežo je temen in sajast, saj hiša nima dimnika. Edina svetla prostora na podstrehi sta belo pobeljeni kamri: večja za očeta in mater, manjša za otroke. V tej majhni čumnati, v katero pada svetloba le skozi majhno okno, od koder je moč opazovati lenoben tok Idrijce, je kot otrok spal, študiral in sanjal svoje sanje tudi Ciril Kosmač. Bila je njegov mali svet, v katerem je iskal mir in zatočišče.

Tolminski muzej, Mestni trg 4, 5220 Tolmin

Tel: +386 5 381 13 60

muzej@tol-muzej.si

www.tol-muzej.si

www.os-mostnasoci.si/kosmaceva-ucna-pot

Občina Tolmin

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

Besedilo: Karla Kofol; Fotografije: Tolminski muzej, Pilonova galerija Ajdovščina, Karla Kofol; Oblikovanje: Marko Grego; Izdal in založil: Tolminski muzej 2017; Naklada: 2000 kosov